

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Лапузіна Олена Миколаївна

УДК 378:37.013.3

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ У МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ
НА ОСНОВІ СИТУАЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Вінниця – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному технічному університеті “Харківський політехнічний інститут”, Міністерство освіти і науки України, м. Харків

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Романовський Олександр Георгійович,
Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”, проректор з науково-педагогічної роботи, завідувач кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами, м. Харків.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Васянович Григорій Петрович,
Львівський науково-практичний центр професійно-технічної освіти АПН України, завідувач відділу гуманітарної освіти, м. Львів;

кандидат педагогічних наук, доцент
Каплінський Василь Васильович,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, кафедра педагогіки, доцент, м. Вінниця

Провідна установа: Миколаївський державний університет імені В.О. Сухомлинського, кафедра освітніх технологій, м. Миколаїв

Захист відбудеться “26” вересня 2006 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32.

Автореферат розісланий “ 18 ” серпня 2006 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Соломієць А.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Сучасний період інтегрування у світове господарство, рівень розвитку й характер суспільного виробництва в Україні вимагають нового, нестандартного бачення проблеми професійної підготовки кваліфікованих інженерів. Серед основних завдань вищих технічних навчальних закладів України є формування професійної етики в майбутніх фахівців: розумного й відповідального ставлення до професії інженера, морально-етичних принципів технічної діяльності.

Аналіз чисельних наукових досліджень засвідчує необхідність нового розуміння професіоналізму інженера та вимог до його особистісних здібностей у зв'язку з якісними змінами технічної діяльності: ускладненням змісту та стрімким зростанням обсягу, розповсюдженням інформаційних технологій на всі сфери економіки, загостренням екологічних проблем, процесами глобалізації. Наслідки інженерної діяльності поширюються на економічну, наукову, соціальну й навіть гуманітарну сфери. Умови діяльності сучасного технічного фахівця нині вимагають соціальної відповідальності та інтелектуальної чесності, високого рівня гуманістичного світогляду. Тому в процесі розробки педагогічної системи навчання інженерів доцільно передбачати належну підготовку з професійної етики як обов'язковий компонент формування їхньої професійної компетентності на базі нової філософії інженерної освіти.

Особливої актуальності ця проблема набуває в зв'язку з прагненням України приєднатися до Болонського процесу й необхідністю відповідної узгодженості змісту національної професійної освіти з європейською.

Проблеми підготовки фахівців у вищій школі, гуманізації вищої технічної освіти, істотна частина яких – формування морально-етичних стандартів у галузі ділових відносин, є об'єктом уваги педагогічної науки вже декілька десятиліть. Їх досліджують вітчизняні та зарубіжні науковці в різних аспектах, а саме: педагогічні основи організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах (А.М. Алексюк, Г.О. Балл, А.Є. Мойсеюк, І.Ф. Прокопенко, М.І. Сметанський, Н.Ф. Тализіна, І. Хейстер, О.В. Шестопалюк та ін.); сучасні педагогічні технології в професійній підготовці майбутніх фахівців (Г.П. Васянович, П.М.Воловик, Р.С. Гуревич, О.С. Падалка, О.М. Пехота, С.О. Сисоева та ін.); гуманізація та гуманітаризація вищої освіти (В.П. Андрущенко, Л.В. Барановська, І.Д. Бех, С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, О.Е. Коваленко, В.О. Кудін, Н.Г. Ничкало, Г.С. Тарасенко, Л.Л. Товажнянський та інші).

Беручи до уваги незаперечну цінність педагогічних положень, вмотивованих названими вище дослідниками, варто акцентувати увагу на тому, що проблему формування професійної етики інженерів і дотепер розв'язано педагогічною наукою неповно. Лише в

небагатьох сучасних дослідженнях розглядаються питання професійної етики майбутніх фахівців: морально-етичні аспекти професійної поведінки інженера (О.Г. Романовський), значущість взаємодії природничих, технічних і суспільних наук як основи формування науково-світоглядної концепції (В.І. Бакштановський), проблеми ставлення технічного фахівця до природи (Н.Ю. Олійник). В той самий час не з'ясована, зокрема, структура цього складного поняття, його місце в системі професійної підготовки майбутніх фахівців технічного напрямку, педагогічні умови його формування в процесі навчання у вищих навчальних закладах.

Враховуючи соціальну значущість якісної професійної підготовки сучасних інженерів для економічного розвитку України, актуальність означеної проблеми, її недостатню теоретичну розробленість та об'єктивну потребу в удосконаленні навчання професійної етики майбутніх фахівців, темою дисертаційного дослідження було обрано: "Формування професійної етики у майбутніх інженерів на основі ситуаційного навчання".

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є частиною науково-дослідних робіт Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (НТУ "ХПІ") – М8702 „Розробка методології формування національної гуманітарно-технічної еліти”. Тему дисертації затверджено вченою радою факультету інформатики і управління НТУ "ХПІ" (протокол № 16 від 19 грудня 2003р.) і узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол № 8 від 25.10.2005 р.).

Об'єкт дослідження: підготовка майбутніх інженерів у вищих технічних навчальних закладах (ВНЗ).

Предмет дослідження: педагогічні умови формування професійної етики майбутніх інженерів на основі ситуаційного навчання.

Мета дослідження – науково обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику ситуаційного навчання професійної етики в підготовці інженерів.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан дослідження проблеми в педагогічній теорії та практичній діяльності у вищих технічних навчальних закладах.
2. Обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови формування професійної етики у майбутніх інженерів.
3. Визначити критерії, показники та рівні професійної етики майбутніх фахівців.
4. Розробити методичні рекомендації для викладачів технічних ВНЗ щодо формування професійної етики в майбутніх інженерів.

Гіпотеза дослідження: процес формування професійної етики в майбутніх інженерів у технічних університетах можна значно вдосконалити, якщо забезпечити реалізацію таких педагогічних умов:

- належне ціннісне забезпечення процесу становлення професійної етики інженера;

- забезпечення професійної спрямованості ситуаційного навчання шляхом моделювання предметного і соціального змісту майбутньої діяльності інженера;
- організація навчальної взаємодії студентів і викладачів на основі діяльнісного та особистісно орієнтованого підходу;
- цілеспрямоване формування в студентів узагальнених навчальних умінь та навичок професійної етики інженера.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на основних положеннях теорії психології особистості, системного підходу як методологічного засобу пізнання фактів, процесів; концептуальних положеннях теорії та практики з формування професійної етики інженера в системі навчально-виховної роботи ВНЗ; положеннях державних документів, що визначають стратегію розбудови нової системи освіти в Україні, переходу до застосування положень Болонської конференції.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові положення та висновки щодо: філософії сучасної освіти (В.П. Андрущенко, Г.П. Васянович, Б.С. Гершунський, І.А. Зязюн, В.О. Кудін, В.Г. Кремень, О.В. Сухомлинська та інші); теоретичних основ педагогіки вищої школи й організації навчально-виховного процесу (А.М. Алексюк, С.І. Архангельський, Ю.К.Бабанський, В.П. Безпалько, С.У. Гончаренко, О.П. Кондратюк, В.І. Лозова, Н.Г. Ничкало, І.П.Підласий, І.Ф. Прокопенко, М.М. Чепіль, О.В.Шестопалюк та інші); психолого-педагогічних основ ефективної підготовки фахівців (Г.О.Балл, Л.В. Барановська, П.М. Воловик, Р.С. Гуревич, А.Є. Мойсеюк, О.С. Падалка, С.О. Сисоєва, Г.С. Тарасенко, Н.Т. Тверезівська, М.І. Сметанський та інші); основних положень професійної діяльності інженера та його підготовки (С.Ф. Артюх, О.Е. Коваленко, М.І. Лазарев та інші).

Методи дослідження. Для розв'язання завдань дослідження використано комплекс взаємопов'язаних теоретичних та емпіричних методів:

- теоретичний аналіз, систематизація та порівняння наукових джерел, вивчення й узагальнення практичного досвіду з досліджуваної проблеми здійснювалися з метою уточнення сутності професійної етики інженера, її структури та критеріїв сформованості;
- спостереження, експертні оцінки, анкетування та бесіди для діагностування рівнів професійної етики інженера в студентів;
- педагогічне моделювання для прогнозування умов ефективного формування професійної етики майбутнього фахівця;
- експеримент для перевірки педагогічних умов формування професійної етики студентів технічних ВНЗ під час ситуаційного навчання;
- статистичні методи застосовувались з метою забезпечення вірогідності та об'єктивності результатів дослідження.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут” (НТУ “ХПІ”) (охоплено 298 студентів 6-ти факультетів); Інституту підвищення

кваліфікації фармації Харківського Національного фармацевтичного університету (ШК ХНФУ) (56 провідних співробітників і слухачів). Окрім цього, було охоплено 98 провідних фахівців і керівників підприємств м. Харкова: ДП “Харківінжавтосервіс”, ТОВ “Харків-Київвторресурси”, ТОВ “Новий Стиль-Україна”, ТОВ “Термоізоляція”, ПП “НМ”, ПП “Лекс”, ПП “Нові технології”.

Дослідження здійснювалося протягом 2000 – 2006 рр. трьома етапами.

На першому етапі (2000–2002 рр.) проаналізовано й узагальнено психологічну, педагогічну, методичну та спеціальну літературу; визначено вихідні принципи, робочу гіпотезу та завдання дослідження; уточнено понятійний апарат; з’ясовано сутність професійної етики майбутніх інженерів, її структуру, критерії та показники сформованості; розроблено програму формувального етапу дослідження.

На другому етапі (2003–2004 рр.) здійснено формувальний експеримент, спрямований на перевірку вірогідності гіпотези; перевірено педагогічні умови та методику ситуаційного навчання професійної етики майбутніх інженерів технічних ВНЗ; узагальнено проміжні результати формувального експерименту.

На третьому етапі (2005–2006 рр.) здійснено систематизацію результатів теоретичних пошуків та експериментальної роботи; розроблено навчальний посібник “Ділова етика” для студентів ВНЗ, методичні рекомендації для викладачів з організації навчання професійної етики студентів технічних ВНЗ, збірник ситуаційних завдань з професійної етики інженера; написано й оформлено текст дисертаційної роботи.

Наукова новизна дослідження та теоретичне значення одержаних результатів полягають у тому, що:

вперше систему професійної підготовки майбутніх інженерів *удосконалено* шляхом реалізації ситуаційного навчання професійної етики інженера в технічних ВНЗ;

обґрунтовано педагогічні умови ефективності ситуаційного навчання професійної етики майбутніх інженерів;

визначено критерії (ціннісний, світоглядний, спеціальний, комунікаційний), показники й рівні сформованості професійної етики інженера;

подальшого розвитку набули організаційні форми й методи підготовки з професійної етики інженера.

Практичне значення дослідження визначається тим, що розроблено і впроваджено: методику ситуаційного навчання майбутніх інженерів, авторський спецкурс “Основи професійної етики інженера” для студентів технічних ВНЗ; підготовлено та видано: навчальний посібник “Ділова етика” (гриф Міністерства освіти й науки України), методичні рекомендації для викладачів технічних університетів з організації ситуаційного навчання професійної етики, збірник ситуаційних завдань з професійної етики для студентів ВНЗ. Експериментально перевірені висновки й практичні рекомендації можуть знайти застосування у подальших дослідженнях проблеми формування професійної етики у майбутніх

інженерів. Матеріали дослідження можуть бути використані в навчально-виховному процесі професійної підготовки технічних фахівців у вищих технічних навчальних закладах і сприятимуть підвищенню ефективності професійної підготовки студентів.

Результати дослідження **впроваджено** у навчально-виховний процес Інституту підвищення кваліфікації фармації Національного фармацевтичного університету (акт № 3 від 17.09.2004 р.), Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут” (довідка №2 від 30.01.2006р.), Центру підготовки іноземних громадян НТУ “ХПІ” (ЦППГ НТУ “ХПІ”) (довідка №1 від 25.02.2006 р.), Української інженерно-педагогічної академії (акт №3 від 02.03.2006р.), Академії дизайну та мистецтва (акт №1 від 17.02.2006р.), Сумського державного університету (акт №1 від 24.01.2006р.).

Вірогідність результатів дослідження забезпечується методологічною і теоретичною обґрунтованістю його теоретичних засад; використанням комплексу методів, адекватних предмету, меті та завданням дослідження; репрезентативністю вибірки; кількісним та якісним аналізом емпіричних результатів; застосуванням методів математичної статистики.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення роботи і результати дослідження доповідалися на Міжнародній науково-методичній конференції “Інженерна освіта на межі століть: традиції, проблеми, перспективи” (м. Харків, 2000 р.); Міжнародній науково-методичній конференції “Проблеми интернационализации образования в XXI веке: роль языка специальности и общеобразовательных дисциплин в профессиональной подготовке иностранных студентов в вузе” (м. Харків, 2001 р.); III-й Міжнародній науково-практичній конференції “Жінки в освіті” (м. Ужгород, 2002 р.); Міжнародних наукових конференціях “Кримські педагогічні читання” (м. Алушта, 2002, 2003 рр.); Міжнародній науковій конференції “Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти” (м. Харків, 2002 р.); Міжнародній науковій конференції “Управління великими соціальними системами і гуманітарно-технічна еліта” (м. Харків, 2003 р.); Міжнародній науково-методичній конференції “Подготовительные факультеты в современных условиях: традиции и новации в обучении иностранных студентов и проблемы организации учебного процесса на подготовительном факультете” (м. Харків, 2003 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Теория и практика обучения иностранных студентов в современных условиях” (м. Донецьк, 2004 р.); Міжнародній науковій конференції “Гуманітарно-технічна еліта і управління великими соціальними системами” (м. Харків, 2004 р.); Міжнародній науково-методичній конференції “Навчальний процес як основа комплексної адаптації іноземних студентів до нового навчального соціального і культурного середовища” (м. Одеса, 2005 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров’я” (м. Харків, 2005 р.), а також на засіданнях кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами НТУ “ХПІ” (м. Харків).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у 29 друкованих працях, серед яких: 1 навчальний посібник, 3 навчально-методичні посібники; 6 одноосібних статей – у провідних фахових виданнях, затверджених ВАК України; 9 статей – в журналах і збірниках наукових робіт, 10 статей – у збірниках матеріалів конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (234 найменування), 16 додатків на 45 сторінках. Робота містить 23 таблиці на 20 сторінках, 16 рисунків на 11 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 248 сторінок, основний текст викладено на 179 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність наукового пошуку з обраної теми, сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання і методи дослідження, викладено наукову новизну, теоретичну та практичну значущість роботи; наведено відомості про організацію проведення дослідження та апробацію результатів; визначено основні положення, які виносяться на захист.

У першому розділі – **“Теоретичні основи формування професійної етики майбутнього фахівця”** – проаналізовано проблеми етики професійної діяльності інженерів в умовах ринкової економіки, сучасний стан, підходи до підготовки з професійної етики майбутніх фахівців у технічних ВНЗ України; розглянуто вітчизняну та зарубіжну практику морально-етичного виховання майбутніх інженерів; визначено основні складові професійної етики інженера; з'ясовано її суть і структуру як психолого-педагогічного поняття; визначено критерії, показники та рівні сформованості професійної етики інженера.

Ретроспективний аналіз зарубіжного досвіду з досліджуваної проблеми переконує в її актуальності. З'ясовано, що у багатьох країнах світу підготовка з професійної етики майбутніх технічних фахівців на основі ситуаційного навчання за умови її науково обґрунтованої організації забезпечує якісне підвищення рівня професійної підготовки студентів. Яскравим свідченням тому є сучасний стан економіки та професійної етики розвинених країн, де значна увага приділяється формуванню норм професійної етики у майбутніх фахівців, а також удосконаленню професійної поведінки фахівців на виробництві.

Аналіз чисельних наукових досліджень вітчизняних науковців дозволив установити, що єдиного підходу до визначення поняття професійна етика інженера в Україні поки що немає. Слід зауважити, що значна кількість дослідників у процесі аналізу поняття “професійна етика” наголошують переважно на значущості етики ділового спілкування та етикету для майбутніх фахівців, проте не акцентують уваги на особливостях професійної етики у технічній діяльності. Професійну етику інженера розглядають як готовність до морально-етичної взаємодії з партнерами, конкурентами (М.В.Кларін); психічний стан, що зна-

ходить своє відображення в спрямованості на етичне розв'язання ділових проблем (Ю.Ф. Пачковський), сформованість емоційної, духовної сторін особистості (О.С. Пономарьов); використання екологічних знань в процесі інженерної діяльності (І.М. Кузнецов).

На наш погляд, вищевикладені підходи мають розглядатися в комплексі, як такі, що взаємодоповнюються. Професійна етика інженера – це сукупність морально-етичних настанов та ціннісних орієнтацій, що визначають систему норм та цінностей, які регулюють конкретну специфічну інженерну діяльність. Враховуючи морально-етичні складові інженерної професії, можна визначити професійну етику майбутнього інженера як інтегроване поняття, що формується в студентів, передусім завдяки опануванню змістом предмету професійної етики та набуттям досвіду використання одержаних знань у процесі ситуаційного навчання. Професійна етика інженера виявляється в морально-етичному ставленні до виконання завдань професії, спрямованості на оволодіння новими знаннями, вміннями та навичками її різних складових (техноетики, комп'ютерної, екологічної, корпоративної, міжнародної етики, етики переговорів, презентацій, рекламування продукції); сформованості соціальної відповідальності, інтелектуальної чесності сучасного фахівця.

Зміст професійної етики можна розглядати як процес формування та закріплення у певних професійних групах спеціальних морально-практичних норм, уявлень про деякі необхідні на певному професійному терені чесноти тощо. Його можна представити у вигляді шкали необхідних морально-етичних якостей особистості, а також теоретичних концепцій та системи практичних заходів з її формування з метою якнайуспішнішої професійної діяльності. Головними принципами професійної етики інженера є: орієнтація етичних вимог на критерій потреб та інтересів суспільства; гарантування якості технічної продукції та професіоналізму інженерної діяльності; гуманізація спрямованості та законодавчої відповідальності професійної діяльності; відповідність професійних якостей та фахової поведінки певному умовному еталону; дотримання цілевідповідності та психологічної вмотивованості технічної діяльності.

Аналіз літературних джерел з проблеми дослідження (В.П. Андрущенко, О.А. Дубасенюк, І.А. Зязюн, А.Є. Мойсеюк, О.М. Пехота, О.С. Пономарьов, О.Г. Романовський, С.О. Сисоєва, Г.С. Тарасенко та інші) дозволив виділити й інтегрувати теоретичні основи формування професійної етики майбутнього фахівця, що ґрунтуються на принципових позиціях сутності концепції формування національної гуманітарно-технічної еліти (морально-етична парадигма освіти, новий підхід до суб'єктів системи навчання та їхніх взаємовідносин – заміна навчально-дисциплінарної моделі на особистісно орієнтовану, зміна стилю спілкування викладача зі студентом – від авторитарного до демократичного і гуманного, підвищення рівня морально-етичної грамотності інженера за допомогою застосування інноваційних педагогічних та інформаційних технологій) та критерії і показники діагностування сформованості цього поняття.

На нашу думку, найбільш повно й комплексно відобразити основні аспекти професійної етики інженера дає змогу виділення чотирьох основних компонентів: ціннісного, світоглядного, спеціального, комунікаційного.

Ціннісний компонент визначається спрямуванням інженерно-технічної діяльності на загальний добробут; збагаченням ціннісної свідомості майбутнього інженера через гуманну реалізацію технологічного процесу. Світоглядний компонент характеризується сформованістю професійних морально-етичних якостей студентів, їхнім ставленням до майбутньої діяльності, прагненням до самовдосконалення, наявністю знань з професійної етики інженера. Спеціальний компонент відображає процесуально-інструментальний аспект професійної етики: наявність навчальних умінь і навичок та їхніх зовнішніх проявів. Комунікаційний компонент характеризується сформованістю навичок етичного ділового спілкування, що проявляються і розвиваються в процесі виробничої практики, інженерної діяльності.

Враховуючи визначені структурні компоненти професійної етики інженера, ми встановили відповідні критерії та показники її сформованості. Показниками ціннісного критерію ми визначили такі: сформованість соціальної відповідальності, інтелектуальної чесності, порядності, національної гідності інженера. Показниками світоглядного критерію професійної етики інженерів можна вважати такі: загальна спрямованість на дотримання норм професійної етики технічного фахівця; сформованість етичних принципів, які регулюють ставлення інженера до професійної діяльності.

Розвиток спеціального компоненту професійної етики інженера характеризується такими показниками: наявність знань, сформованість вмінь та навичок за різними складовими професійної етики інженера. Комунікаційний компонент професійної етики інженера виявляється в таких показниках: сформованість вмінь та навичок студентів з етики переговорів, рекламування та презентації технічної продукції, розв'язання конфліктів; вміння аналізувати та виробляти етичні ділові рішення; вміння креативно, логічно, чітко формулювати свої думки.

Комплексне врахування цих показників дало змогу визначити чотири рівні сформованості професійної етики майбутнього інженера: недостатній (знання, вміння та навички цілком відсутні); середній (відривчасті знання, відсутність вмінь та навичок їхнього застосування); достатній (спроможність реалізовувати знання, вміння та навички з професійної етики в інженерній діяльності); високий (творче застосування норм професійної етики, які стали частиною світогляду).

На жаль, аналіз стану професійної етики інженерів в Україні свідчить, що дотепер цьому питанню не приділялось достатньої уваги. Значна частина вищих навчальних закладів України поки що не враховує наявні реалії і не реалізує важливі питання, що стосуються формування норм професійної етики майбутнього фахівця. У багатьох вищих технічних навчальних закладах розглядаються лише загальні теоретичні положення етики

ділових відносин і деякі правила ділової поведінки. Проте проблемам формування професійної етики фахівців технічного профілю не приділяється належної уваги.

Специфічність підготовки майбутніх інженерів з професійної етики, необхідність в узгодженні та логічному зв'язку її основних компонентів вимагає виокремлення педагогічних умов реалізації ситуаційного навчання професійної етики інженера в вищих технічних навчальних закладах, визначення основних етапів ситуаційного навчання та його специфіки в навчальному процесі ВНЗ.

У другому розділі – **“Методика ситуаційного навчання з формування професійної етики майбутніх інженерів”** – розглянуто концептуальні положення методики ситуаційного навчання професійної етики майбутніх інженерів; теоретично обґрунтовано зміст і побудову методики; висвітлено соціально-економічні фактори застосування ситуаційного навчання; розглянуто особливості застосування ситуаційного навчання професійної етики майбутніх інженерів в умовах українських технічних університетів; обґрунтовано педагогічні умови його використання у навчально-виховному процесі технічних ВНЗ.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що увага науковців щодо використання активних методик навчання постійно зростає (дослідження Б.Г. Ананьєва, Л.С. Виготського, Г.Л. Каніщенко, В.С. Ледньова, О.М. Леонтьєва, О.Г. Романовського, С.Л. Рубінштейна, О.І. Сидоренка, П.М. Шеремета та інших). Враховуючи специфіку навчання студентів у вищих технічних навчальних закладах, де основним компонентом підготовки є формування знань й умінь в професійній сфері, вважаємо доцільним й ефективним застосування ситуаційного навчання професійної етики інженера, що реалізує діяльнісний та особистісно орієнтований підходи до навчання. Використання ситуаційного навчання в навчальному процесі сприяє закріпленню навичок відповідальної професійної діяльності, культивує ставлення до майбутнього як до свого соціально-економічного та гуманітарного простору.

Внаслідок аналізу теоретико-методичної літератури й передового педагогічного досвіду нами виокремлено найсуттєвіші педагогічні умови формування професійної етики майбутнього інженера. Цими умовами передбачається:

- належне ціннісне забезпечення процесу становлення професійної етики інженера;
- забезпечення професійної спрямованості ситуаційного навчання шляхом моделювання предметного й соціального змісту майбутньої діяльності інженера;
- організація навчальної взаємодії студентів і викладачів на основі діяльнісного та особистісно орієнтованого підходу;
- цілеспрямоване формування в студентів узагальнених умінь та навичок з професійної етики інженера.

Виявлено, що ситуаційне навчання професійної етики майбутнього інженера надає студентам професійної спрямованості та цілісного уявлення про майбутню діяльність, накопичує в них як предметно-професійний, так і соціальний досвід, у тому числі досвід

прийняття індивідуальних і колективних рішень, розвиває ділове етичне мислення, а також активізує навчальну діяльність, формує пізнавальну мотивацію.

Загальновизнано, що діяльнісний та особистісно-орієнтований підхід є необхідною умовою розв'язання проблем, підготовки й прийняття узгоджених ділових етичних рішень, формування навичок ділових етичних відносин та забезпечується активними позиціями студентів на заняттях, стилем педагогічного спілкування, тобто побудовою навчального процесу на принципах діалогу як психологічно рівноправного співробітництва викладача і студентів.

Під час дослідження встановлено, що формування професійної етики інженера має передбачати розвиток не лише світоглядного, а й інструментального аспекту, узагальнених умінь та навичок. З урахуванням специфіки діяльності майбутніх інженерів нами було виділено три групи умінь: уміння застосовувати загальні знання з професійної етики на практиці (аналізувати, виносити рішення, розв'язувати конфлікти); уміння використовувати спеціальні знання (дотримання норм техноетики, комп'ютерної, екологічної етики та ін.); уміння розробляти кодекси етики, карти етики, здійснювати експертизу з етичних питань інженерної діяльності.

У процесі дослідження нами створено й запропоновано методику ситуаційного навчання професійної етики майбутніх інженерів. Змістовий компонент методики містить три модулі, структура яких віддзеркалює такі етапи навчального процесу: мотиваційно-орієнтаційний, операційно-діяльнісний, підсумково-практичний. Мотиваційно-орієнтаційний етап передбачає усвідомлення студентами сутності основних теоретичних концепцій професійної етики інженера; засвоєння її норм, стандартів, методів морально-етичного аналізу ділових ситуацій шляхом проблемних лекцій, модульного викладання теоретичного матеріалу. Це, у свою чергу, зумовлює потребу студентів у самостійному здобутті як теоретичних, так і практичних знань.

На операційно-діяльнісному етапі студенти набувають вмінь і навичок за основними складовими професійної етики шляхом обговорення ситуаційних завдань, коли в організаційній єдності використовуються фронтальні та індивідуальні форми пізнавальної діяльності студентів, робота у невеликих групах, групові проекти, рольові ігри, "мозковий штурм".

Підсумково-практичний етап має на меті розвиток у студентів рефлексивної діяльності, умінь самоаналізу, самооцінки своєї роботи, узагальнення та систематизації матеріалу; застосування знань, вмінь і навичок з професійної етики інженера у виробничій практиці, інженерній діяльності.

У третьому розділі – **„Експериментальна перевірка формування професійної етики у майбутніх інженерів”** – обґрунтовано програму й методику проведення педагогічного експерименту; висвітлено його етапи; описано способи обробки й аналізу добутих результатів; узагальнено статистичні результати; підтверджено ефективність запропонованого ситуаційного навчання.

Організаційна схема експериментального дослідження передбачала послідовне

проходження трьох етапів: констатувального, формувального та контрольного.

На першому, *констатувальному*, етапі була виявлена нестійка і незначна мобільність знань, умінь і навичок з професійної етики учасників експерименту, а також відповідних якостей і здібностей; скептичне ставлення студентської аудиторії до проблем додержання норм професійної етики в сучасних умовах, а також значущості її впливу на поліпшення економічної діяльності в Україні, що спричинило необхідність з'ясування причин цих явищ та дозволило об'єктивувати відповідні показники для порівняння в експериментальних і контрольних групах. Водночас, анкетування студентів засвідчило, що, незважаючи на вищевикладене, переважна більшість студентів (62%) має бажання вивчати професійну етику. Крім того, в констатувальному експерименті взяли участь 98 провідних фахівців і керівників підприємств м. Харкова. Було з'ясовано, що 80% цих респондентів вважають за доцільне поліпшення підготовки сучасних технічних фахівців з професійної етики.

З метою дослідно-експериментальної перевірки розробленої нами методики було проведено *формувальний* експеримент, сутність якого полягала в тому, що в експериментальних групах запроваджено авторський спецкурс "Основи професійної етики інженера", розроблений на основі ситуаційного навчання. Формувальний етап експерименту проводився за участю студентів п'яти факультетів Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут", Центру підготовки іноземних громадян НТУ "ХПІ", слухачів Інституту підвищення кваліфікації Харківського національного фармацевтичного університету (ІПК ХНФУ). Доцільність формування експериментальної групи в ІПК ХНФУ пояснюється тим, що 40% слухачів мають фармацевтичну освіту і водночас є студентами НТУ "ХПІ" за спеціальністю "Медичне обладнання". Вісім груп було визначено контрольними, вісім груп були експериментальними.

В експериментальних групах у процесі вивчення авторського спецкурсу реалізовувались обґрунтовані педагогічні умови формування професійної етики майбутнього інженера, у контрольних групах навчання здійснювалось за традиційною методикою. Всі інші умови, які могли вплинути на ситуаційне навчання студентів, ми намагалися зрівноважити. Викладання авторського курсу ґрунтувалось на таких принципах: доступності; індивідуальної та особистісної спрямованості; самостійної діяльності; наочності; моделювання; зв'язку теорії з практикою; мотивації; проблемності; універсальності.

На третьому етапі здійснювався *контрольний* експеримент, під час якого виявлялися кількісні та якісні відмінності результатів в експериментальних і контрольних групах. Під час контрольного дослідження студентам пропонувались завдання, які були аналогічними до завдань констатувального експерименту. Оцінка результатів визначалась за критеріями й рівнями, визначеними на констатувальному етапі роботи.

Результати обробки даних після завершення формувального експерименту засвідчили, що традиційна та ситуаційна методики дають суттєво різні результати. На етапі констатувального експерименту контрольна та експериментальна групи практично не від-

різнялися за рівнем сформованості професійних етичних умінь та навичок. Значення всіх показників сформованості компетентності студентів експериментальних груп з професійної етики після завершення формувального експерименту у 1,8-2,2 рази перевищили значення цих самих показників у студентів, які навчалися за традиційною методикою.

Під час дослідження в експериментальних групах ми спостерігали збільшення відносної кількості студентів з високим і достатнім рівнем сформованості професійних етичних умінь і навичок інженера на 29,2% і 28,4% відповідно. Одночасно кількість студентів експериментальних груп з середнім та недостатнім рівнем сформованості професійних етичних умінь і навичок інженера зменшилась відповідно на 24,8% і 32,8%. Проте у контрольних групах не було зафіксовано значних змін (табл. 1).

Таблиця 1

Результати тестування експериментальних і контрольних груп до і після проведення експерименту

Рівні сформованості	Відносна кількість студентів, у %			
	<i>Контрольні групи</i>		<i>Експериментальні групи</i>	
	до експер.	після експер.	до експер.	після експер.
Високий	2,4	6	2,5	31,7
Достатній	8,3	12	8,5	36,9
Середній	45,2	42	45,4	20,6
Недостатній	44,1	40	43,6	10,8

Якісний і кількісний аналіз експерименту (з використанням методу перевірки статистичних гіпотез за критерієм Пірсона) засвідчив, що розроблена методика ситуаційного навчання професійної етики майбутніх інженерів у технічних ВНЗ є досить ефективною. Критичні значення статистичного критерію бралися для рівня значущості $\beta=0,05$. Отже, з точністю 95% можна вважати, що гіпотеза нашого дослідження підтвердилася (рис. 1).

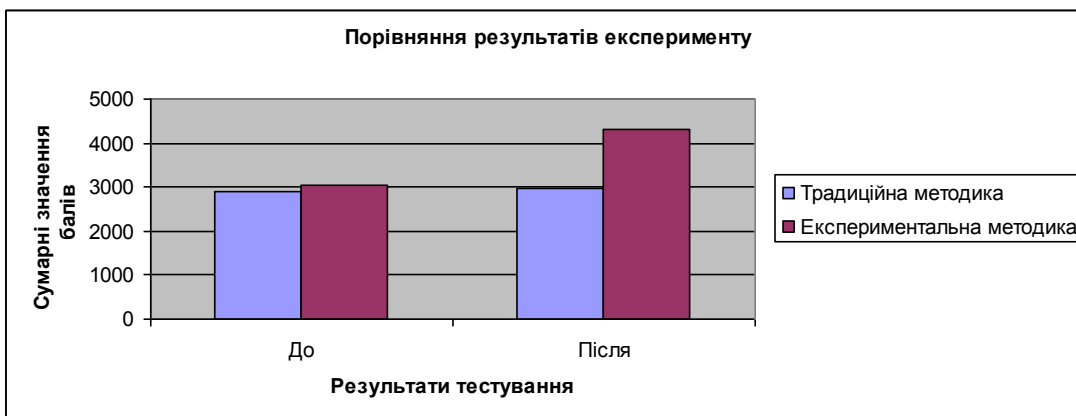

Рис. 1. Порівняльна характеристика сумарного значення показників, одержаних студентами контрольних і експериментальних груп до і після закінчення експерименту

Таким чином, можна вважати, що проведене дослідження дозволило розв'язати поставлені на початку роботи завдання; аналіз результатів констатувального і формувального експериментів дають підставу зробити висновки, які в цілому підтверджують правильність висунутої гіпотези дослідження та визначають перспективність і логічну доцільність упровадження запропонованої нами методики ситуаційного навчання професійної етики майбутніх інженерів у технічних університетах.

Проведене нами теоретико-експериментальне дослідження дозволяє сформулювати основні **висновки** наших наукових зусиль у цій дисертації, констатувати, зокрема, таке:

1. У сучасних умовах суттєво посилюються вимоги до підготовки інженерів, від яких вимагається не лише ґрунтовне засвоєння фахових знань і умінь, а й високий рівень соціальної відповідальності, інтелектуальної чесності, володіння способами й прийомами професійної етики, самостійність і креативність мислення, готовність до ефективного розв'язання проблемних ситуацій, здатність до постійного професійного самовдосконалення, вирішення нових морально-етичних проблем, пов'язаних з інженерною діяльністю.

Підготовка інженера з професійної етики є невід'ємним компонентом його професійної підготовки і спрямована на розвиток особистісних і професійно значимих якостей, на формування знань, умінь і навичок, що сприяють ефективності його подальшої діяльності, особистісному та професійному саморозвитку, самовдосконаленню і самореалізації.

Виявлено, що ускладнення в підготовці інженерів з професійної етики пов'язані з відсутністю єдиних навчальних планів і програм цієї підготовки у вищих технічних навчальних закладах. З'ясовано, що професійна етика інженера – це сукупність морально-етичних настанов та ціннісних орієнтацій, які визначають систему норм та цінностей і регулюють конкретну специфічну інженерну діяльність; водночас, це не просто набір певних моральних стандартів, а інструмент аналізу й вирішення проблем технічної діяльності. Професійна етика інженера виявляється в морально-етичному ставленні до виконання завдань професії, спрямованості на оволодіння новими знаннями, вміннями та навичками з різних складових професійної етики (техноетики, комп'ютерної, екологічної, корпоративної, міжнародної етики, етики переговорів, презентацій, рекламування продукції); сформованості соціальної відповідальності, інтелектуальної чесності сучасного фахівця.

2. Результати аналізу психолого-педагогічної літератури дали змогу визначити педагогічні умови формування професійної етики у майбутніх інженерів: належне ціннісне забезпечення процесу становлення професійної етики інженера; забезпечення професійної спрямованості ситуаційного навчання шляхом моделювання предметного і соціального змісту майбутньої діяльності інженера; організація навчальної взаємодії студентів і викладачів на основі діяльнісного та особистісно орієнтованого підходу; цілеспрямоване формування в студентів узагальнених навчальних умінь та навичок професійної етики інженера.

Розроблено методику ситуаційного навчання професійної етики інженера, основу якої становить алгоритм, за яким навчання проводилося в три етапи: мотивацій-

но-орієнтаційний (ознайомлення з основними теоретичними положеннями професійної етики інженера, методами морально-етичного аналізу ділових ситуацій за допомогою блочно-модульного викладання проблемних лекцій); операційно-діяльнісний (активне застосування набутих теоретичних знань шляхом аналізу ситуаційних завдань); підсумково-практичний (застосування знань, вмінь та навичок під час виробничої практики, інженерної діяльності; створення нових ситуаційних завдань, кодексів етики в процесі навчання в ВНЗ).

3. Доведено, що сформованість професійної етики інженера оцінюється за критеріями, які характеризують її структурні компоненти: ціннісним, світоглядним, спеціальним, комунікаційним. Показниками ціннісного критерію ми визначили такі: сформованість соціальної відповідальності, інтелектуальної чесності, порядності, національної гідності інженера. Показниками світоглядного критерію професійної етики інженерів визначено такі параметри: загальну спрямованість на дотримання норм професійної етики в майбутній діяльності, сформованість етичних принципів, які регулюють ставлення інженера до професійної діяльності. Показники спеціального критерію містять в собі таке: наявність знань, сформованість вмінь та навичок за різними складовими професійної етики інженера (техноетики, комп'ютерної, екологічної, корпоративної, міжнародної, управлінської етики). Ми визначили такі показники комунікаційного критерію: сформованість вмінь та навичок студентів з етики переговорів, рекламування та презентації технічної продукції, розв'язання конфліктів; вміння аналізувати та виробляти етичні ділові рішення; вміння креативно, логічно, чітко формулювати свої думки.

Означені критерії та показники дали змогу виділити чотири якісно своєрідні рівні сформованості професійної етики майбутнього інженера: недостатній (знання, вміння та навички зовсім відсутні), середній (незавершеність підготовки), достатній (наявність знань, сформованість вмінь та навичок), високий (творче застосування знань, вмінь та навичок).

4. У процесі дослідження на основі принципів доступності, індивідуальної та особистісної спрямованості, самостійної діяльності, наочності, моделювання, зв'язку теорії з практикою, проблемності, універсальності розроблено й апробовано авторський курс "Основи професійної етики інженера" на основі ситуаційного навчання.

5. Аналіз результатів формувального експерименту засвідчив, що ситуаційне навчання суттєво стимулює розвиток усіх структурних компонентів професійної етики майбутніх інженерів: ціннісного, світоглядного, спеціального, комунікаційного. В експериментальних групах, на відміну від контрольних, на статистично значущому рівні зросла кількість студентів з високим (з 2,5% до 31,7%) і достатнім (з 8,5% до 36,9%) рівнями професійної етики, і водночас зменшилось число студентів з середнім (з 45,4% до 20,6%) та недостатнім (з 43,6% до 10,8%) рівнями професійної етики.

Відповідно до запропонованої нами методики ситуаційного навчання було видано: навчальний посібник "Ділова етика" для студентів ВНЗ України (гриф Міністерства освіти

і науки України); методичні рекомендації для викладачів з організації навчання студентів професійної етики в технічних ВНЗ України; збірник ситуаційних завдань з професійної етики інженера для самостійної роботи студентів технічних університетів.

Перспективними напрямками подальших досліджень у цій важливій і актуальній проблемі є їх розповсюдження на систему перепідготовки і підвищення кваліфікації викладачів вищих технічних навчальних закладів та інженерних кадрів промислових підприємств; створення цілісної концепції наскрізного навчання професійної етики технічного спеціаліста – з першого курсу і до закінчення технічного університету.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у провідних фахових наукових виданнях:

1. Лапузіна Е.Н. Новые технологии в сфере образования // Теорія і практика управління соціальними системами. – Харків: НТУ “ХПІ”. – 2002. – № 4. – С.37–45.

2. Лапузіна Е.Н. Деловая этика как один из факторов формирования социальной ответственности инженеров-профессионалов // Теорія і практика управління соціальними системами. – Харків: НТУ “ХПІ”. – 2004. – №3. – С. 34–41.

3. Лапузіна Е.Н. Формирование деловых этических навыков студентов // Новый коллегіум: Наук. інформ. журнал. – Харків: ПФ “Новий коллегіум”. – 2005. – №1/2, (29/30). – С. 85–91.

4. Лапузіна Е.Н. Компьютерная этика в системе профессиональной подготовки инженеров // Теорія і практика управління соціальними системами. – Харків: НТУ “ХПІ”. – 2005. – №2. – С. 42–49.

5. Лапузіна Е.Н. Роль и функции преподавателя в подготовке нового поколения специалистов с высоким уровнем профессионализма и делового этического потенциала // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: Зб. наук. пр. – Харків: УПА. – 2005. – №11. – С. 213–221.

6. Лапузіна О.М. Формування навичок професійної етики у майбутніх інженерів // Наукові праці: Наук.-метод. журнал. – Педагогічні науки. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П.Могили. – 2006. – Т.46. – Вип. 33. – С. 48-53.

Навчальні, навчально-методичні посібники, методичні рекомендації:

7. Лапузіна О.М., Піно Г.О., Лапузіна Ю.В. Економіка підприємств: Навчальний посібник для іноземних студентів (молодших спеціалістів економічного профілю). – Харків: НТУ “ХПІ”, 2001. – 162 с. (*Особистий вклад полягає у розробці теоретичного змісту та практичних завдань з прийняття морально-етичних рішень управлінців у виробничій діяльності*).

8. Романовський О.Г., Пономарьов О.С., Лапузіна О.М. Ділова етика: Навч. посібник. – Харків: НТУ „ХПІ”, 2006. – 364 с. (*Особистий вклад полягає у висвітленні особливостей національного менталітету в формуванні професійної етики інженера, обґрунтуванні та визначенні складових професійної етики сучасного інженера*).

9. Романовский А.Г., Лапузина Е.Н. Методические рекомендации к курсу „Основы профессиональной этики инженера”. – Харків: НТУ „ХПІ”, 2006. – 52 с. (*Особистий вклад полягає в розробці методологічних принципів формування вмінь та навичок з професійної етики інженера на основі ситуаційного навчання*).

10. Романовский А.Г., Лапузина Е.Н. Основы деловой этики инженера: Сборник ситуационных заданий для студентов всех специальностей. – Харків: НТУ „ХПІ”, 2006. – 212 с. (*Особистий вклад полягає в розробці ситуаційних завдань з професійної етики інженера на матеріалі підприємств України*).

Інші матеріали:

11. Андрущенко Б.М., Лапузіна О.М., Скрипіна Н.І., Шаша Л.І. Модульний метод викладання навчальних дисциплін англійською мовою // Матеріали Міжнар. наук. конф. “Нові технології у навчальному процесі, теоретичній та клінічній медицині”. – Одеса: Видавництво “Чорномор’я”. – 1999. – С.384–385. (*Особистий вклад полягає в розробці основних теоретичних положень методики формування мікроструктури заняття за модульним методом навчання*).

12. Лапузина Е.Н., Лисачук Л. Н, Скрыпина Н.И. Интенсификация учебного процесса с помощью интерактивных методов обучения студентов-иностранцев специальным дисциплинам // Материалы Междунар. научн.-практ. конф. “Актуальные проблемы подготовки национальных кадров для зарубежных стран”. – Белгород: БГУ. – 2000. – С. 120 (*Особистий вклад полягає в обґрунтуванні ефективності ситуаційного навчання професійної етики студентів-іноземців*).

13. Лапузина Е.Н., Лисачук Л.Н, Скрыпина Н.И. Використання інтерактивних методів при навчанні студентів-іноземців // Матеріали Міжнар. наук.-метод. конф. “Інженерна освіта на межі століть: традиції, проблеми, перспективи”. – Харків: НТУ “ХПІ”. – 2000. – С. 67. (*Особистий вклад полягає у виявленні особливостей менталітету при формуванні професійної етики студента-іноземця*).

14. Пино Г.А., Лапузина Е.Н. О повышении эффективности учебной работы с китайскими студентами на занятиях по курсу “Экономика предприятий” // Материалы Междунар. научн.-метод. конф. “Проблемы интернационализации образования в XXI веке: роль языка специальности и общеобразовательных дисциплин в профессиональной подготовке иностранных студентов в вузе”. – Харьков: НТУ “ХПИ”. – 2001. – С. 99–100. (*Особистий вклад полягає в структуруванні змісту курсу „Економіка підприємств” з позицій професійної етики інженера*).

15. Лапузина Е.Н. Актуальность проблемы бизнес-образования в Украине // Проблемы та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. пр. – Харків: НТУ “ХПІ”. – 2002. – С. 130–134.

16. Савченко О.И., Лапузина Е.Н. Применение интерактивных методов обучения при подготовке иностранных студентов // Матеріали 3-ї Міжнар. наук.-практ. конф. “Су-

часні проблеми науки та освіти”. – Харків: Українська Асоціація „Жінки в науці та освіті”, Харківський нац. ун-тет ім. В.Н. Каразіна, Ужгородський нац. ун-тет. – 2002. – С. 207. *(Особистий вклад полягає в обґрунтуванні методологічних принципів формування навичок та вмінь з професійної етики інженера-іноземця).*

17. Смолоник Р. Ф., Линник Е. И., Лапузина Е.Н. Пути совершенствования подготовки специалистов в области менеджмента // Матеріали 3-ї Міжнар. наук.-практ. конф. “Сучасні проблеми науки та освіти”. – Харків: Українська Асоціація „Жінки в науці та освіті”, Харківський нац. ун-тет ім. В.Н. Каразіна, Ужгородський нац. ун-тет. – 2002. – С. 151. *(Особистий вклад полягає в обґрунтуванні застосування ситуаційного навчання при підготовці інженерів-управлінців).*

18. Лапузина Е.Н. Кейс-технологии в развитии творческого потенциала специалистов-лидеров // Проблемы та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. праць. – Харків: НТУ “ХПІ”. – 2002. – Вип. 4. – С. 177–180.

19. Лисачук Л.Н., Лапузина Е.Н., Космачева Т.С. Использование инновационных методик при обучении студентов-иностранцев специальным дисциплинам // Матеріали Междунар. научн.-метод. конф. “Подготовительные факультеты в современных условиях: традиции и новации в обучении иностранных студентов и проблемы организации учебного процесса на подготовительном факультете”. – Харьков: НТУ “ХПИ”. – 2003. – С. 105–106. *(Особистий вклад полягає в обґрунтуванні вивчення комп’ютерної етики майбутніми інженерами-іноземцями).*

20. Лапузина Е.Н. Перспективные педагогические технологии подготовки управленческой элиты // Проблемы та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. праць. – Харків: НТУ “ХПІ”. – 2003. – Вип. 1(5). – С. 607–614.

21. Лапузина Е.Н., Соловьева Л.В. Кейс-метод как эффективное средство обучения иностранных студентов экономических специальностей // Матеріали Междунар. научн.-практ. конф. “Теория и практика обучения иностранных студентов в современных условиях”. – Донецк: ДонНУ. – 2004. – С. 104–107. *(Особистий вклад полягає в обґрунтуванні ефективності застосування кодексів етичної поведінки інженерів-економістів).*

22. Лапузина Е.Н. К вопросу о преподавании этики управления на инженерных специальностях высших учебных заведений // Проблемы та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. пр. – Харків: НТУ “ХПІ”. – 2004. – Вип. 5 (9). – С. 456–462.

23. Лапузина Е.Н. Культурно-исторические и социально-экономические факторы нравственно-этических характеристик современного студенчества // Проблемы та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. праць. – Харків: НТУ “ХПІ”. – 2004. – Вип. 4(8). – С. 129–132.

24. Лапузина Е.Н. Компьютерная этика как важная составляющая подготовки инженеров-профессионалов Украины // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. “Інформаційні тех-

нології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я". – Харків: НТУ "ХПІ". – 2005. – С. 435–441.

25. Лапузіна Е.Н. Этическая составляющая подготовки специалиста и гражданина // Теоретичні і прикладні проблеми психології: Зб. наукових праць. – Луганськ: Східноукраїнський національний університет. – 2005. – №3(11). – С.116–125.

26. Лапузіна Е.Н., Стрельченко А.И. Компьютерная этика как составная часть преподавания курса "Основы информатики" студентам-иностранцам // Материалы Международн. научн.-практ. конф. "Учебный процесс как основа комплексной адаптации студентов к новой образовательной, социальной и культурной среде". – Одеса: ПФ ОНПУ. – 2005. – С. 269–271. (*Особистий вклад полягає в розробці методологічних прийомів формування комп'ютерної етики в курсі „Основы информатики” майбутнім інженерам*).

27. Лапузіна Е.Н. Методика ситуационных заданий как инновационная технология формирования профессиональной этики будущих инженеров // Резание и инструмент в технологических системах: Международн. научн.-техн. сб. – Харьков: НТУ „ХПИ”. – 2005. – Вып. 69. – С. 137-141.

28. Lapuzina E.N. The foreign students training in computer science and computer ethics with the help of case-study method // Annales universitatis apulensis. Series Paedagogica – Psychologica.– Rumunia: Ministerul Educatiei Cercetării Universitatea "1 Decembrie 1918". Alba Iulia. – 2006. – P. 34–43.

29. Lapuzina E.N. Modern problems of professional ethics in the engineers preparation context // Annales universitatis apulensis. Series Paedagogica – Psychologica.– Rumunia: Ministerul Educatiei Cercetării Universitatea "1 Decembrie 1918". Alba Iulia. – 2006. – P. 44–50.

АНОТАЦІЇ

Лапузіна О.М. Формування професійної етики у майбутніх інженерів на основі ситуаційного навчання. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2006.

У дисертації на основі аналізу психолого-педагогічної літератури та педагогічної практики розкрито сутність і структуру професійної етики інженерів України, визначено критерії, показники та рівні її сформованості; теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування професійної етики майбутніх інженерів у процесі навчання в технічних ВНЗ. Розроблено методику ситуаційного навчання професійної етики інженерів, яка забезпечує реалізацію принципів доступності; індивідуальної та особистісної спрямованості; самостійної діяльності; наочності; моделювання; зв'язку теорії з практикою; мотивації; проблемності; універсальності.

Експериментально підтверджено позитивний вплив розробленої методики на формування професійної етики студентів. Встановлено, що методика ситуаційного навчання збагачує професійну підготовку майбутніх фахівців, підвищує рівень їхньої компетентності з професійної етики та ступінь розвиненості особистісних якостей.

Ключові слова: професійна етика інженера, ситуаційне навчання, інтеграція навчального матеріалу, особистісно орієнтоване навчання, морально-етична парадигма, діалогічне спілкування, партнерська взаємодія.

Лапузина Е.Н. Формирование профессиональной этики у будущих инженеров на основе ситуационного обучения. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, Винница, 2006.

В диссертации раскрыта сущность профессиональной этики инженера как интегрированного понятия, которое проявляется в морально-этическом отношении к выполнению заданий профессии, направленности на овладение новыми знаниями, умениями и навыками различных составляющих профессиональной этики (техноэтики, компьютерной, экологической, корпоративной, международной этики, этики переговоров, презентаций, рекламирования продукции); сформированности социальной ответственности, интеллектуальной честности современного специалиста.

Определены критерии и показатели сформированности профессиональной этики будущих инженеров: мировоззренческий (общая направленность на реализацию норм профессиональной этики в инженерной деятельности); специальный (наличие знаний, сформированность умений и навыков по различным составляющим профессиональной этики инженера); коммуникационный (сформированность этической составляющей проведения переговоров, презентаций, рекламирования технической продукции, разрешения деловых конфликтов; умение креативно, логически, четко формулировать свои мысли).

В соответствии с приведенными выше критериями и показателями выделены четыре уровня профессиональной этики студентов: высокий (творческий), достаточный (наличие знаний, умений, навыков), средний (наличие знаний, отсутствие умений и навыков), недостаточный (отрывочные знания).

Разработана и экспериментально апробирована методика ситуационного обучения профессиональной этике будущих инженеров, которая включает в себя три последовательных этапа: мотивационно-ориентационный (овладение знаниями по профессиональной этике инженера); операционно-деятельностный (формирование умений и навыков на основе полученных знаний в процессе ситуационных занятий); итогово-практический (реализация полученных знаний, умений и навыков в процессе производственной практики, инженерной деятельности).

Для внедрения ситуационного обучения профессиональной этики будущих инженеров в учебный процесс технических университетов разработан и апробирован авторский курс “Основы профессиональной этики инженера”, издан учебник “Деловая этика” для студентов высших технических учебных заведений (гриф Министерства образования и науки Украины); методические рекомендации для преподавателей по проведению ситуационного обучения профессиональной этике инженера; сборник ситуационных заданий по профессиональной этике инженера для студентов технических университетов.

Ключевые слова: профессиональная этика инженера, ситуационное обучение, интеграция учебного материала, личностно-ориентированное обучение, морально-этическая парадигма, диалоговое общение, партнерское взаимодействие.

Lapuzina O. M. Formation of professional ethics of future engineers on the basis of case training. – Manuscript.

Thesis on receiving the scientific degree of the Candidate of Pedagogical Sciences on specialty 13.00.04 –Theory and Methodology of Professional Education. – Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsjubunskiy, Vinnytsia, 2006.

In the dissertation on the bases of the analysis of the scientific literature and student’s teaching the essence and structure of professional ethics of future engineers is opened, criteria, parameters and levels of its development are determined; pedagogical conditions of professional ethics formation of future engineers during their education in technical universities are theoretically proved.

The methodic of case training in formation of professional ethics of future engineers contains three stages: studying of theoretical contents of professional engineer’s ethics; analyzing moral-ethics problems of the engineer’s activity; practical realization in enterprises’ practice. It has been mentioned that the methodic of case training in formation of professional ethics of future engineers will become an effective tool in forming of needs, interests, opinions, value aims, influence on human world outlook. Didactic possibilities of case training help to implement the integration of mental, cultural and professional components in educational process of future specialists. It is experimentally confirmed a positive influence of the developed methodic in formation of professional engineer’s ethics.

Key words: professional engineer’s ethics, case training, integration of learning material, personal oriented study, moral-ethics paradigm, dialogical communication, partner’s interrelations.

Лапузіна Олена Миколаївна

УДК 378:37.013.3

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ У МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ
НА ОСНОВІ СИТУАЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Вінниця – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному технічному університеті “Харківський політехнічний інститут”, Міністерство освіти і науки України, м. Харків

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Романовський Олександр Георгійович,
Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”, проректор з науково-педагогічної роботи, завідувач кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами, м. Харків.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Васянович Григорій Петрович,
Львівський науково-практичний центр професійно-технічної освіти АПН України, завідувач відділу гуманітарної освіти, м. Львів;

кандидат педагогічних наук, доцент
Каплінський Василь Васильович,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, кафедра педагогіки, доцент, м. Вінниця

Провідна установа: Миколаївський державний університет імені В.О. Сухомлинського, кафедра освітніх технологій, м. Миколаїв

Захист відбудеться “26” вересня 2006 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32.

Автореферат розісланий “ 18 ” серпня 2006 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Соломієць А.М.

Підписано до друку 16.05.06 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетн. Друк – ризографія. Умови, друк. арк. 0,9.
Гарнітура Times New Roman. Наклад 100 прим. Зам. № _____.

Надруковано у СПДФО Ізрайлев Є.М.
Свідоцтво № 04058841Ф0050331 від 21.03.2001р.
61024, м. Харків, вул. Гуданова, 4/10
